

A Study of How Persian Indirect Objects Are Expressed in Russian

Reza-Morad Sahra'i^{*1}, Buiakevych Kristina¹

Allameh Tabataba'i University, Iran¹

Published: 12 September 2021

Accepted: 31 May 2021

Revised: 16 May 2021

Received: 05 March 2021

Abstract An indirect object is a grammatical form in Persian. Indeed, it is a propositional phrase, and the relationship between the verb and its complement is only built up by a preposition. When it comes to Russian, the indirect object is not necessarily a prepositional phrase and it is governed in two ways. First, the verb directly governs the grammatical case of the object. Second, the governing of the object's grammatical case is carried out by the preposition. The indirect object has a special feature as it plays a number of semantic roles for the message in the sentence. As far as Russian is concerned, the grammatical case is the criterion for recognizing meaning. In other words, a specific grammatical case is used for each semantic role. In the present study, we identified ten semantic roles for the indirect object in Persian, which are recipient, malefactive, beneficiary, stimulus, result, source, theme, goal, instrument and audience. Each indirect object which holds one of these semantic roles—according to the meaning of its verb of course—can be expressed in Russian through the following methods: 1). Accusative case with no preposition needed; 2). Accusative case with prepositions needed “на”, “в” and “по”; 3). Dative case without or with prepositions “к” and “по”; 4). Genitive case without or with prepositions “от” and “у”; 5). Instrumental case without or with prepositions “за” and “с” and 6). Prepositional case with preposition “о”.

Keywords: *Indirect Object; Complement; Grammatical Case; Preposition; Semantic Roles*

1. Introduction

The basic assumption of dependency grammar, especially valency theory is that the verb occupies a central position in the sentence and the verb determines the type and number of its complements. From the semantic point of view, the verb creates a situation and the complements are part of this situation; in other words, each complement of the verb has a specific semantic role.

The indirect object, as a type of complement, has two main features: 1). It can express many semantic roles, such as recipient, benefactive, malefactive, stimulus and result. 2. Different languages differently express these semantic roles. In

Please cite this paper as follows:

Sahra'i, R. M., & Kristina, B. (2023). A study of how Persian indirect objects are expressed in Russian. *Language and Translation Studies*, 56(2), 111-140.
<https://doi.org/10.22067/jlts.2021.69201.1026>

Russian, for example, the indirect object can appear in five different grammatical cases with or without a preposition. In Russian, grammatical cases determine semantic roles; in other words, for each semantic role, a certain grammatical case is needed. In this language, the verb governs the indirect object in two ways. First, the verb directly governs the grammatical case of the indirect object. Second, the governing of the object's grammatical case is carried out by the preposition.

Since Persian does not have the category of “grammatical case”, the verb governs the indirect object only by the preposition, which is why an indirect object is always preceded by a preposition in Persian. When it comes to Russian, the indirect object is not necessarily a prepositional phrase, and a noun phrase without a preposition is also considered an indirect object. The present study aims at showing how Persian indirect objects can be expressed in Russian given their different semantic roles.

2. Method

This analytical-descriptive study draws on valency theory to describe how the Persian indirect object with ten semantic roles can be expressed in Russian. Two main sources helped us identify these ten semantic roles, namely, a doctoral thesis entitled “Analysis of syntactic phrase structures in Persian and Russian: A crosslinguistic study” and a corpus of Russian grammar. To address the research goals, the Persian and Russian data were compared and contrasted. Samples were chosen from these two sources: Rubinchik's (1985) Persian-Russian dictionary and Voskanyan's (2002) Russian-Persian dictionary.

3. Results

In the present study, we identified ten semantic roles for the indirect object in Persian, which are recipient, benefactive, malefactive, stimulus, result, source, theme, goal, instrument and audience. Each indirect object which holds one of these semantic roles—according to the meaning of its verb of course—can be expressed in Russian through the following methods:

Recipient: Persian indirect object with this semantic role is expressed in Russian in the following two ways: 1). Accusative case with the preposition “на” and 2). Dative case without a preposition.

Beneficiary: Persian indirect object with this semantic role is expressed in Russian in the following four ways: 1). Accusative case with the preposition “на”; 2). Dative case without a preposition; 3) Instrumental case with the preposition “за” and 4). Prepositional case with the preposition “о”.

Malefactive: Persian indirect object with this semantic role is expressed in Russian in the following two ways: 1). Accusative case with the preposition “на” and 2). Dative case without a preposition.

Stimulus: Persian indirect object with the semantic role of stimulus, compared to the indirect object that holds other semantic roles. It also has many syntactic functions, which can be expressed in Russian in the following six ways—depending on the meaning of the verb: 1). Accusative case with the preposition “на”; 2). Accusative case with the preposition “в”; 3). Dative case with the preposition “к”; 4). Dative case with the preposition “по”; 5). Genitive case without preposition and 6). Instrumental case without a preposition.

Result: Persian indirect object with the semantic role of result is expressed by the accusative case with the preposition “в”. This strategy is rarely used and can be used with a few verbs.

Source: Persian indirect object with this semantic role is expressed in Russian in the following two ways: 1). Genitive case with the preposition “от” and 2). Genitive case with preposition “у”.

Theme: Persian indirect object with this semantic role is expressed in the following four ways in Russian: 1). Accusative case with preposition “про”; 2). Genitive case with the preposition “от”; 3). Instrumental case without preposition and 4). Prepositional case with the preposition “о”.

Goal: Persian indirect object with the semantic role of goal is expressed in the following two ways in Russian: 1). Dative case with the preposition “по” and 2). Genitive case without a preposition.

Instrument: Persian indirect object with the semantic role of instrument is expressed in Russian in only one way: instrumental case without a preposition.

Audience: Persian indirect object with the semantic role of audience is expressed in only one way in Russian: the instrumental case with the preposition “с”.

4. Discussion and Conclusion

The present study showed that indirect objects in Persian have ten semantic roles, namely, recipient, benefactive, malefactive, stimulus, result, source, theme, goal, instrument and audience. Each indirect object which holds one of these semantic roles—according to the meaning of its verb of course—can be expressed in Russian through the following methods: 1). Accusative case with no preposition needed; 2). Accusative case with prepositions needed “на”, “в” and “про”; 3). Dative case without or with prepositions “к” and “по”; 4). Genitive case without or with prepositions “от” and “у”; 5). Instrumental case without or with prepositions “за” and “с” and 6). Prepositional case with preposition “о”.

مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی و روش‌های بیان آن در زبان روسی

رضامراد صحرائی^{۱*}، کریستینا بویاکویچ^۱^۱ دانشگاه علامه طباطبائی، ایران

چکیده مفعول غیرمستقیم یکی از متمم‌های فعل است. در زبان فارسی مفعول غیرمستقیم، الزاماً، یک گروه حرف اضافه‌ای است و رابطه میان فعل و متمم آن یعنی حاکمیت تنها به وسیله حرف اضافه برقرار می‌شود. در زبان روسی مفعول غیرمستقیم، الزاماً، گروه حرف اضافه‌ای نیست و حاکمیت بر آن به دو روش برقرار می‌شود: ۱. حاکمیت توسط حرف اضافه و حالت دستوری؛ ۲. حاکمیت تنها توسط حالت دستوری. در پژوهش حاضر ۱۰ نقش معنایی مفعول غیرمستقیم زبان فارسی تعیین شده است که عبارت‌اند از: پذیرنده، بهره‌ور، زیان‌دیده، محرک، نتیجه، منبع، موضوع، هدف، وسیله و مشارک / مخاطب. هرکدام از مفعول‌های غیرمستقیم که دارای یکی از این نقش‌های معنایی است، متناسب با معنی فعل خود می‌تواند به وسیله یک یا تعدادی از روش‌های زیر به زبان روسی بیان شود: ۱. حالت مفعولی بدون حرف اضافه که در این صورت مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به زبان روسی در نقش مفعول مستقیم قرار می‌گیرد و فعل آن در زمره فعل گذرا به شمار می‌آید؛ ۲. حالت مفعولی با حرف اضافه «В. на» و «про»؛ ۳. حالت «به‌ای» بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «К» و «по»؛ ۴. حالت اضافی بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «от» و «у»؛ ۵. حالت وسیله‌ای بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «за» و «с»؛ ۶. حالت حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «о».

کلیدواژه‌ها: مفعول غیرمستقیم؛ حاکمیت؛ نقش‌های معنایی؛ حالت دستوری؛ حرف اضافه

۱. مقدمه

در دستور وابستگی و به‌ویژه در نظریه ظرفیت، اعتقاد بر این است که فعل مرکز جمله یعنی هسته آن است و از این رو نوع و تعداد متمم‌های خود را تعیین می‌کند. از دیدگاه معنایی فعل

یک وضعیت^۱ را اعلام می‌کند و متمم‌های آن شرکت‌کنندگان این وضعیت به شمار می‌آیند (طیب‌زاده، ۱۳۸۵؛ ۱۳۹۱). برای مثال، در جمله «من این هدیه را برای تو خریدم» وضعیت «خریدن» وجود دارد که شامل سه شرکت‌کننده است: فاعل جمله نقش معنایی کنشگر^۲، مفعول مستقیم نقش معنایی کنش‌پذیر^۳ و مفعول غیرمستقیم نقش معنایی پذیرنده^۴ را ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر، هر متمم فعل دارای نقش معنایی مشخص است. از متمم‌های فعل، مفعول غیرمستقیم دارای دو ویژگی خاص است: ۱- تعداد زیادی از نقش‌های معنایی دربردارد از قبیل پذیرنده، بهره‌ور^۵، زیان‌دیده^۶، محرک^۷، نتیجه^۸، منبع^۹، موضوع^{۱۰} و غیره؛ ۲- در زبان‌های دنیا روش‌های مختلفی برای بیان نقش‌های آن وجود دارند. برای مثال، در زبان روسی مفعول غیرمستقیم می‌تواند در پنج حالت دستوری مختلف با حرف اضافه و یا بدون آن ظاهر شود. در زبان روسی، حالت دستوری به‌طور کلی می‌توان به‌عنوان یک معیار برای تشخیص نقش‌های معنایی در نظر گرفت: برای هر نقش معنایی یک حالت دستوری خاص به کار می‌رود (کوستووا^{۱۱}، ۲۰۱۲) بلکه این یک گرایش کلی است نه قاعده. باین‌حال، مفعول غیرمستقیم در نقش معنایی پذیرنده در زبان روسی، معمولاً، در حالت «به‌ای»^{۱۲} بدون حرف اضافه در جمله ظاهر می‌شود ولی نمی‌توان گفت که تمام مفعول‌های غیرمستقیم در نقش معنایی پذیرنده همواره در حالت «به‌ای» قرار می‌گیرند زیرا می‌توانند در حالت‌های دیگر نیز قرار بگیرند ولی این موارد معدود است.

حال، به ساخت مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی و زبان روسی و ویژگی‌های نحوی آن می‌پردازیم. طیب‌زاده (۱۳۸۵) در چارچوب دستور وابستگی، مفعول غیرمستقیم را «مفعول

1. situation
2. agent
3. patient
4. recipient
5. benefactive
6. malefactive
7. stimulus
8. result
9. source
10. theme
11. Kustova
12. dative case

حرف اضافه‌ای» می‌نامد و به‌صورت آن را توصیف می‌کند: مفعول حرف اضافه‌ای یکی از متمم‌های فعل است که به شکل یک گروه حرف اضافه‌ای در جمله ظاهر می‌شود و عمل فعل به‌واسطه یک حرف پیش‌اضافه‌ای بر آن وارد می‌شود. مفعول حرف اضافه‌ای، بسته به فعل، هم به‌صورت متمم اجباری و هم به‌صورت متمم اختیاری در جمله ظاهر می‌شود (طیب‌زاده، ۱۳۸۵). در زبان فارسی انواع حرف اضافه که در ساخت مفعول غیرمستقیم به کار می‌روند شامل حرف‌های اضافه ساده که رایج‌ترین آنها «از»، «به»، «برای»، «در»، «با»، «بر» و مرکب که تعدادشان خیلی بیشتر از حرف‌های اضافه ساده است. به‌طورکلی، می‌توان گفت که در زبان فارسی مفعول غیرمستقیم همواره یک گروه حرف اضافه‌ای^۱ است و حاکمیت^۲ فعل بر این متمم تنها از طریق حرف اضافه عمل می‌کند و از این‌رو، ضروری است که نوع حرف اضافه مفعول غیرمستقیم را در ساخت ظرفیتی فعل نمایش داده شود، برای مثال، فعل «دادن» دارای ساخت ظرفیتی زیر است: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیرمستقیم به‌ای> (مثلاً: «من این کتاب را به تو دادم»). شایان یادآوری است که در زبان فارسی هر گروه حرف اضافه‌ای، لزوماً، مفعول غیرمستقیم نیست؛ بلکه ممکن است نقش دیگری چون متمم قیدی بر عهده داشته باشد و این، مخصوصاً، در مورد فعل‌های حرکتی ممکن است مشکل‌ساز باشد (طیب‌زاده، ۱۳۹۳). همچنان در نظریه‌های زبانی وضعیت مفعول غیرمستقیم در فعل‌های حرکتی یک موضوع بسیار پیچیده و مورد اختلاف است. از این‌رو، در مقاله حاضر فعل‌های حرکتی بررسی نخواهیم کرد.

در زبان روسی مفعول غیرمستقیم، الزاماً، گروه حرف اضافه‌ای نیست؛ بلکه گروه اسمی بدون حرف اضافه نیز می‌تواند از نوع مفعول غیرمستقیم به شمار بیاید. برای مثال، در جمله «Я дал учителю эту книгу.» («من این کتاب را به معلم دادم»). مفعول غیرمستقیم یک گروه اسمی است «учителю» که نقش پذیرنده دارد و در حالت «به‌ای» قرار می‌گیرد. در زبان روسی حاکمیت فعل بر مفعول غیرمستقیم بر دو نوع است: ۱- حاکمیت مستقیم: فعل مستقیماً بر حالت دستوری مفعول حاکمیت می‌کند. این نوع حاکمیت در مواردی عمل می‌کند

1. prepositional phrase
2. government

که مفعول غیرمستقیم بدون حرف اضافه ظاهر می‌شود؛ ۲- حاکمیت غیرمستقیم: حاکمیت بر حالت دستوری مفعول توسط حرف اضافه انجام می‌شود (دونایوا و کوپوسوف، ۲۰۱۰).

همچنان که می‌بینیم رابطه نحوی یعنی حاکمیت میان فعل و مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی فقط از طریق حرف اضافه و در زبان روسی توسط حالت دستوری و حرف اضافه (اگر مفعول غیرمستقیم آن را دارد). در زبان روسی مفعول غیرمستقیم می‌تواند در حالت مفعولی^۱ با حرف اضافه (حالت مفعولی بدون حرف اضافه تنها مفعول مستقیم را نمایش می‌دهد)، به‌ای، اضافی^۲، وسیله‌ای^۳ با حرف اضافه و بدون آن و با حالت حرف اضافه‌ای^۴ که عمدتاً با حرف اضافه عمل می‌کند، قرار بگیرد (روزنتال و همکاران^۵، ۲۰۰۵). شایان یادآوری است که حرف‌های اضافه که با گروه اسمی مفعول غیرمستقیم را در زبان روسی تشکیل می‌دهند بسیار زیاد و دارای موارد متعدد استثنایی است و به همین دلیل ما تنها رایج‌ترین مواردی بررسی خواهیم کرد. پس در مقله حاضر سعی بر این است که نمایش داده شود کدام مفعول غیرمستقیم زبان فارسی وابسته به نقش‌های معنایی آن و به کدام روش در زبان روسی بیان می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

در دستور زبان فارسی سازه‌ای به نام «مفعول غیرمستقیم» به‌طور مفصل بررسی شده است و آن را «متمم»، «مفعول با واسطه»، «متمم حرف اضافه‌ای» نامیدند. غلامعلی‌زاده (۱۳۹۰) در کتاب خود تحت عنوان ساخت زبان فارسی جمله را به دو سازه عمده تقسیم کرده است یعنی «نهاد» و «گزاره». نقش گزاره بر عهده گروه فعلی است که خود دارای پنج متمم است و مفعول غیرمستقیم یکی از متمم اجباری برخی فعل‌ها به شمار می‌آید. غلامعلی‌زاده (۱۳۹۰) نقش مفعول غیرمستقیم بر عهده گروه حرف اضافه تعیین کرده است که از حرف اضافه و گروه

-
1. accusative case
 2. genitive case
 3. instrumental case
 4. prepositional case
 5. Rosental et al.

اسمی تشکیل می‌شود. وی نیز اظهار می‌کند که در دستور سنتی زبان فارسی، مفعول غیرمستقیم را به‌عنوان یکی از نقش‌های گروه اسمی محسوب می‌کند، اما نقش مفعول غیرمستقیم را کل گروه حرف اضافه ایفا می‌کند؛ نه فقط گروه اسمی مستتر در آن. در کتاب *دستور زبان فارسی* (۱) (۱۳۹۵) نوشته وحیدیان کامیار و عمرانی مفعول غیرمستقیم تحت عنوان «متمم» بررسی شده است و متمم را یک گروه اسمی می‌دانند که پس از حرف اضافه ظاهر می‌شود. این متمم از دیدگاه ایشان در جمله‌های سه‌جزئی و چهارجزئی عمل می‌کند. به نظر نویسندگان این سطور، کامل‌ترین پژوهش در مورد مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی توسط طبیب‌زاده در دو کتاب *ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز* (۱۳۸۵) و *دستور زبان فارسی بر اساس نظریه گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی* (۱۳۹۱) بیان شده است. یادآوری این نکته لازم است که بررسی مفعول غیرمستقیم از دیدگاه طبیب‌زاده در چارچوب نظریه «ظرفیت فعل»^۱ انجام شده است. طبیب‌زاده (۱۳۹۳) مفعول غیرمستقیم را «مفعول حرف اضافه‌ای» و «متمم حرف اضافه‌ای» می‌نامد. این نوع متمم هم به‌عنوان متمم اجباری و هم به‌عنوان اختیاری می‌دلند. فعل‌هایی که این متمم می‌گیرند عبارت‌اند از «اعتقاد داشتن»، «درس دادن»، «عادت داشتن»، «گوش کردن»، «نجات دادن». طبیب‌زاده اظهار می‌کند که مفعول غیرمستقیم یا مفعول حرف اضافه‌ای در ساخت‌های ظرفیتی به‌صورت «مفح» نمایش داده می‌شود و نیز لازم است تا نوع حرف پیش‌اضافه را در ساخت ظرفیتی مشخص شود، برای مثال فعل «ترسیدن» دارای این ساخت ظرفیتی است: <فاعل، مفح ازی>، مثلاً: «تو از عنکبوت می‌ترسی». وی نیز ذکر می‌کند که هر گروه حرف اضافه، لزوماً، مفعول غیرمستقیم نیست و ممکن است نقش دیگری مانند متمم قیدی بر عهده داشته باشد. طبیب‌زاده (۱۳۹۳) اشاره کرده است که مفعول غیرمستقیم زبان فارسی در ساخت‌های بنیادین دو ظرفیتی، سه ظرفیتی و چهار ظرفیتی ظاهر می‌شود.

با وجود اینکه ویژگی‌های نحوی مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی به‌طور مفصل بررسی شده است، اما پژوهش‌هایی در مورد نقش‌های معنایی آن به‌ویژه در مطالعات بین‌زبانی بسیار معدود است.

ویژگی‌های نحوی مفعول غیرمستقیم در زبان روسی نیز به‌طور مفصل بررسی شده است و معمولاً آن را به‌عنوان یکی از اجزای فرعی جمله می‌دانند که در حالت‌های دستوری فرعی یعنی اضافی، به‌ای، ابزاری، حالت حرف اضافه‌ای و حالت مفعولی با حرف اضافه در جمله ظاهر می‌شود. از این رو در دستور زبان روسی مفعول غیرمستقیم تحت عنوان «مفعول فرعی» خوانده می‌شود. در دستور سنتی زبان روسی، مفعول غیرمستقیم جزء گزاره جمله به شمار می‌آید، اما از دیدگاه دستور وابستگی^۱ و همچنان در نظریه‌های ظرفیت فعل، مفعول غیرمستقیم را به‌عنوان متمم فعل بررسی می‌شود. در کتاب *زبان روسی معاصر* (۲۰۰۵) تألیف روزنتال و همکاران اظهار شده است که در زبان روسی مفعول غیرمستقیم می‌تواند هم با حرف اضافه و هم بدون آن در جمله واقع شود. نوع حالت دستوری که مفعول غیرمستقیم در آن قرار می‌گیرد، وابسته به نوع فعل است و در ساخت ظرفیتی آن ذکر شده است، برای مثال، فعل «давать» (دادن) دارای این ساخت ظرفیتی است: <فاعل + مفعول مستقیم (acc) + مفعول غیرمستقیم (dat)>. نویسندگان این کتاب نیز به نقش‌های معنایی مفعول غیرمستقیم اشاره می‌کنند و بیان می‌کنند که نقش‌های معنایی اصلی مفعول غیرمستقیم شامل پذیرنده و به‌ویژه پذیرنده اطلاعات و وسیله عمل است. به‌طورکلی، می‌توان گفت که معنی مفعول مستقیم در زبان روسی بر اساس سه مورد یعنی معنای فعل، حرف اضافه (اگر با آن در جمله ظاهر می‌شود) و نوع حالت دستوری آن تعیین می‌شود.

موضوع حالت دستوری و نقش‌های معنایی آن در زبان روسی در آثار دستورنویسان زیر به‌صورت مفصل مطرح شده است. پوپوا^۲ (۱۹۷۰) در مقاله خود تحت عنوان «در مورد نظریه معنایی حالت دستوری» با استفاده از رویکرد شناختی^۳ ساختارهای «حرف اضافه + حالت

1. dependency grammar

2. Popova

3. cognitive approach

دستوری» و نیز نقش‌های معنایی و نحوی این نوع ساختارها را در جمله معرفی کرد. یاکوبسون^۱ (۱۹۸۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «در مورد مطالعه کلی حالت دستوری: معنای کلی حالت دستوری زبان روسی» برای اولین بار در دستور زبان روسی توصیف کاملی را از رابطه میان حالت دستوری فاعلی، مفعولی، اضافی، به‌ای، وسیله‌ای و حرف اضافه‌ای و نقش‌های نحوی آنها در جمله ارائه داد. روساکوا^۲ (۲۰۰۶) در مقاله خود تحت عنوان «در مورد مسئله معنا و کاربرد حالت دستوری زبان روسی: استراتژی‌های شکل‌گیری حالت دستوری در زبان روسی» ثابت می‌کند که حالت دستوری زبان روسی نه فقط مقوله صوری^۳ و نحوی است، بلکه مقوله‌ای است که دارای نقش معنایی خود است. از این رو، توصیف حالت دستوری باید از این دو جنبه یعنی معنایی و نحوی انجام شود. تیسیتلیتس^۴ (۲۰۰۱) در کتاب *مقدمه‌ای بر نحو عمومی*، موضوع «ظرفیت واژه»^۵ در زبان روسی را مطرح و ذکر کرد که در ساخت ظرفیتی فعل، اسم، حرف اضافه و برخی قیدها و صفت‌ها حالت دستوری وابسته به نقش نحوی این واژه‌ها ذخیره شده است. کوستوا (۲۰۱۲) در مقاله‌های خود «حالت دستوری به‌ای» را بررسی کرد و نقش‌های معنایی اسم‌هایی که در حالت دستوری عمل می‌کنند، مطرح کرد.

۳. روش پژوهش

۱۰ نقش معنایی مفعول غیرمستقیم زبان فارسی تعیین شده است که عبارت‌اند از پذیرنده، بهره‌ور، زیان‌دیده، محرک، نتیجه، منبع، موضوع، هدف، وسیله و مشارک/مخاطب. هرکدام از مفعول‌های غیرمستقیم که دارای یکی از این نقش‌های معنایی است، متناسب با معنی فعل خود می‌تواند به روش‌های مختلف به زبان روسی بیان شود.

روش پژوهش این مقاله تحلیلی-کاربردی است که در آن ابتدا ساختار و رفتار نحوی مفعول غیرمستقیم زبان فارسی تحلیل می‌شود و سپس با ساختار و رفتار نحوی مفعول غیرمستقیم در زبان روسی مقایسه می‌شود. برای این منظور این ۱۰ نقش معنایی مفعول

-
1. Jacobson
 2. Rusakova
 3. formal category
 4. Testelets
 5. word valency

غیرمستقیم در زبان فارسی و روش‌های بیان آنها در زبان روسی بر اساس دو منبع اصلی حاصل شده است: نمونه‌های روسی از فرهنگ فارسی به روسی (۱۹۸۵) تألیف روبینچیک^۱ و نمونه‌های فارسی از فرهنگ روسی به فارسی (۱۳۸۲) تألیف واسکانیان^۲.

۴. یافته‌های پژوهش

۴.۱. حالت مفعولی بدون حرف اضافه

در زبان روسی حالت مفعولی بدون حرف اضافه همواره برای نمایش نقش مفعول مستقیم به کار می‌رود که در جمله دارای نقش معنایی گنش‌پذیر است. گاه بعضی از ساختارهای زبان فارسی که در جمله نقش مفعول غیرمستقیم را ایفا می‌کنند، در زبان روسی دارای نقش مفعول مستقیم هستند و در حالت مفعولی بدون حرف اضافه ظاهر می‌شوند. فعل‌های زبان فارسی چون «حرف‌شنوی داشتن»، «سرپرستی کردن»، «نقل قول کردن»، «تقاضا کردن»، «استفاده کردن»، «تعریف کردن»، «استقبال کردن»، «متنفر بودن» دارای این ساخت ظرفیتی است: <فاعل + مفعول غیرمستقیم ازی> (همانند مثال‌های شماره ۱، ۲ و ۳) و فعل‌هایی چون «گوش کردن»، «احترام گذاشتن»، «برخورد کردن»، «رحم کردن» دارای این ساخت ظرفیتی است: <فاعل + مفعول غیرمستقیم به‌ای> (همانند مثال شماره ۴، ۵ و ۶). در زبان روسی این فعل‌ها از نوع فعل‌های گذرا به شمار می‌آیند و از این رو ساخت ظرفیتی زیر را دارند: <فاعل (nom) + مفعول مستقیم (acc)>. به همین علت مفعول غیرمستقیم زبان فارسی که متمم فعل‌های ذکر شده به شمار می‌آید به زبان روسی توسط مفعول مستقیم در حالت مفعولی بدون حرف اضافه ترجمه می‌شود. به مثال‌های زیر توجه کنید:

- (۱) В своей статье ты процитировал этого грамматиста? نقل قول کردن: در مقاله خود از این دستورنویس نقل قول کردی؟
- (۲) Вы принимаете гостей. استقبال کردن: شما از میهمانان استقبال می‌کنید.
- (۳) Я его ненавижу. متنفر بودن: من از او متنفرم.

1. Rubinchic

2. Vaskanian

- (۴) احترام گذاشتن: همه ما به احساسش احترام می‌گذاریم.
Мы все уважаем его чувства.
- (۵) برخورد کردن: در داستان به واژه‌های ناشناسی برخورد کردم.
Я встретил в рассказе незнакомые слова.
- (۶) رحم کردن: خواهش می‌کنم به این مردم رحم کنید!
Прошу, пожалуйста этих людей!

۴.۲. حالت مفعولی با حرف اضافه

در زبان روسی حالت مفعولی می‌تواند با حرف‌های اضافه نیز به کار برود که در این صورت مفعول غیرمستقیم را بیان می‌کند. رایج‌ترین حرف‌های اضافه که با حالت مفعولی به کار می‌روند و اشاره‌ای به مفعول غیرمستقیم دارند، شامل «на» (معادل حرف اضافه «به»، «در» و «از»)، «в» (معادل حرف اضافه «به»)، «про» (معادل حرف‌های اضافه «دربارۀ»، «در مورد»)، «از» است. سپس ببینیم کدام موارد مفعول‌های غیرمستقیم زبان فارسی به زبان روسی در حالت مفعولی با حرف اضافه فوق بیان می‌شوند.

مفعول غیرمستقیم زبان فارسی در چهار مورد زیر به زبان روسی در حالت مفعولی با حرف اضافه «на» بیان می‌شوند:

- ۱- اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی به شمار می‌آید که عمل‌هایی از قبیل ادراک بصری^۱ (مانند «نگاه کردن»، «نگریستن») و توجه/عدم توجه (مانند «توجه کردن/داشتن»، «اعتنا کردن»، «چشم‌پوشی کردن») را نسبت به مفعول گسترش می‌دهند، دارای نقش معنایی محرک است. برای مثال:

- (۷) اشاره کردن: پزشک به علائم اصلی این بیماری اشاره کرد.
Врач указал на основные симптомы этого заболевания.

- (۸) توجه کردن: لطفاً به حرف‌های من توجه کنید!
Пожалуйста, обратите внимание на мои слова!

(۹) چشم پوشی کردن: من از این وضعیت на эту ситуацию Я закрыл глаза چشم پوشی کردم.

۲- اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی به شمار می‌آید که احساسات منفی به آن متجلی می‌کنند مانند فعل‌های «رنجیدن»، «حرص گرفتن»، «تشر زدن»، «عصبانی شدن». از لحاظ معنایی این نوع مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی زیان‌دیده است. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۱۰) رنجیدن: بچه از پدر رنجید. Ребенок обиделся на отца.

(۱۱) تشر زدن: او به سگش تشر می‌زند. Он кричит на свою собаку.

۳- اگر مفعول غیرمستقیم دارای نقش بهره‌ور است که به آن امید، اعتماد، پشتیبانی اعلام می‌شود. فعل‌هایی که این نوع مفعول غیرمستقیم را طلب می‌کنند عبارت‌اند از: «اعتماد داشتن/کردن»، «امید داشتن»، «ایمان داشتن»، «امیدوار بودن»، «توقع داشتن». برای مثال:

(۱۲) اعتماد کردن: من همیشه به کمک دوستم Я всегда полагаюсь на помощь моего друга. اعتماد می‌کنم.

(۱۳) امید داشتن: تو به این کار دیگر امیدی Ты уже на это не надеешься. نداری.

۴- اگر مفعول غیرمستقیم منعکس عمل نفوذ یا تأثیر است و نقش معنایی پذیرنده را بر عهده دارد. برای مثال:

(۱۴) تأثیر داشتن: این عامل در پرورش شخصیت Этот фактор влияет на развитие личности. تأثیر دارد.

(۱۵) نفوذ داشتن: نتیجه نشست اوپک بر Результаты встречи ОПЕК повлияли на выборы в Ираке. انتخابات کشور عراق نفوذ داشت.

در زبان روسی حرف اضافه «B» در ترکیب با حالت مفعولی دارای کاربرد بسیار کم است و با فعل‌های معدود به کار می‌رود. مفعول غیرمستقیم زبان فارسی که متمم فعل «تبدیل شدن»، یعنی دارای نقش معنایی نتیجه است و «اعتقاد داشتن» دارای نقش معنایی محرک است، موقع ترجمه به زبان روسی در حالت مفعولی با حرف اضافه «B» قرار می‌گیرد.

(۱۶) تبدیل شدن: آب به بخار تبدیل می‌شود. Вода превращается в пар.

(۱۷) اعتقاد داشتن: او به خدا اعتقاد دارد. Он верит в бога.

حرف اضافه روسی «про» با حالت مفعولی به کار می‌رود و از حرف‌های اضافه زبان محاوره‌ای به شمار می‌آید که در زبان ادبی با حرف اضافه «O» (و گزینه‌های آن «об»، «обо») برابر است. این دو حرف اضافه با فعل‌های فعالیت ذهنی و گفتاری از قبیل «گفتن»، «خواندن»، «تعریف کردن»، «فکر کردن»، «شنیدن»، «پرسیدن»، «خبر داشتن»، «نوشتن»، «آواز خواندن»، «فراموش کردن» که در زبان فارسی حرف‌های اضافه «راجع به»، «درباره» و «از» را طلب می‌کنند، ظاهر می‌شوند. لازم به یادآوری است که حرف اضافه محاوره‌ای «про» تنها با حالت مفعولی و حرف اضافه «O» تنها با حالت حرف اضافه‌ای به کار می‌رود. به عبارت دیگر، بر اساس سبک جمله مفعول غیرمستقیم فعل‌های فوق یا در حالت مفعولی با حرف اضافه «про» و یا در حالت حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «O» به کار می‌رود. در این موارد از نظر نقش معنایی مفعول غیرمستقیم دارای نقش موضوع یا محتوای پیام است. به مثال‌های زیر توجه کنید:

سبک ادبی	سبک محاوره‌ای	
حالت حرف اضافه‌ای + «O»	حالت مفعولی + «про»	
Расскажи мне <u>о себе</u> .	Расскажи мне <u>про себя</u> .	(۱۸) از <u>خودت</u> برای من تعریف کن.
Мы не знали <u>о его поездке</u> .	Мы не знали <u>про его поездку</u> .	(۱۹) از <u>مسافرتش</u> خبر نداشتیم.
Ты думаешь <u>о фильме?</u>	Ты думаешь <u>про фильм?</u>	(۲۰) <u>راجع</u> به <u>فیلم</u> فکر می‌کنی؟

۳.۴. حالت به‌ای بدون حرف اضافه

نقش اصلی حالت به‌ای-پذیرنده یعنی شرکت‌کننده در وضعیت انتقال است. کوستوا (۲۰۱۲) اظهار می‌کند که وضعیت انتقال به‌طور کلی نیاز به سه شرکت‌کننده دارد: ۱- کنشگر، کسی یا چیزی که انتقال می‌دهد (فاعل جمله است که در زبان روسی در حالت فاعلی قرار دارد)؛ ۲- کنش‌پذیر، کسی یا چیزی که انتقال می‌شود (مفعول مستقیم جمله است و در زبان روسی در حالت مفعولی بدون حرف اضافه ظاهر می‌شود) و ۳- پذیرنده، کسی یا چیزی است که نتیجه نهایی یک کنش را دریافت می‌کند یا از آن بهره می‌برد یا تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد (مفعول غیرمستقیم جمله است و در زبان روسی در حالت به‌ای قرار دارد). فعل‌های زبان فارسی که عمل انتقال را منعکس می‌کنند و نیاز به مفعول غیرمستقیم در نقش پذیرنده دارند عبارت‌اند از: «دادن»، «پس دادن»، «بازگرداندن»، «تقدیم کردن»، «تسلیم کردن»، «هدا کردن»، «سپردن»، «محو کردن»، «تحویل دادن»، «هدیه کردن»، «رسلاندن»، «جبران کردن»، «قرض دادن»، «اجاره دادن»، «واگذار کردن»، «فروختن»، «ارائه کردن». این فعل‌ها معمولاً از نوع سه‌ظرفیتی به شمار می‌آیند و ساخت ظرفیتی آنها به صورت زیر است: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیرمستقیم به‌ای>. گاه ساخت ظرفیتی فعل‌هایی که دارای پذیرنده هستند به این صورت است: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیرمستقیم برای‌ای> که ویژه فعل‌های «وقف کردن»، «فرستادن»، «آوردن»، «خریدن» است. به عبارت دیگر، در زبان فارسی مفعول غیرمستقیم در نقش پذیرنده، معمولاً دارای حرف اضافه «به» و گاه «برای» است. صرف نظر از نوع حرف اضافه در ساخت مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی، این موارد به زبان روسی به صورت مفعول غیرمستقیم در حالت به‌ای بدون حرف اضافه بیان می‌شود و فعل‌های فارسی که در بالا یاد کرده‌ایم در زبان روسی دارای ساخت ظرفیتی زیر است: <فاعل (nom) + مفعول مستقیم (acc) + مفعول غیرمستقیم (dat)>. به مثال‌های زیر توجه کنید:

Ты дал мне книгу.

(۲۱) دادن: تو به من کتاب دادی.

Он поручил эти документы своей жене.

(۲۲) سپردن: او این مدارک را به همسرش

سپرد.

Господин Ахмади
пожертвовал эти деньги
бедным людям.

(۲۳) وقف کردن: آقای احمدی این پول را
برای مردم فقیر وقف کرد.

همچنان یک دسته دیگر از فعل‌های زبان فارسی را می‌توان تعیین کرد که مفعول غیرمستقیم آنها دارای نقش معنایی بهره‌ور (ذی‌نفع) و زیان‌دیده است. به عبارتی، این یک نوع شرکت‌کننده است که برای منفعت یا سود (بهره‌ور) و یا ضرر (زیان‌دیده) عمل رخ می‌دهد و معمولاً این شرکت‌کننده جاندار است. این نقش دستوری نیز می‌توان از نوع پذیرنده دانست و از این رو مانند مفعول‌های غیرمستقیم فارسی با این نقش معنایی به زبان روسی نیز به صورت مفعول غیرمستقیم در حالت به‌ای و بدون حرف اضافه بیان می‌شود. فعل‌های زبان فارسی که مفعول غیرمستقیم آن نقش بهره‌ور و یا زیان‌دیده را ایفا می‌کنند دارای ساخت ظرفیتی زیر است:

<فاعل + (مفعول مستقیم (را)) + مفعول غیرمستقیم به‌ای / بای / برای‌ای / ازی >. قابل توجه است که این نوع فعل‌ها در مقایسه با فعل‌های دارای پذیرنده، ظرفیت کمتری دارند. به بیان دیگر، این فعل‌ها دو ظرفیتی هستند و مفعول غیرمستقیم آنها با حرف اضافه «برای» مانند «دوختن»، «دلسوزی کردن»، «درست کردن»، «پختن»، «آرزو کردن»، حرف اضافه «به» مانند «آسیب رساندن»، «مساعدت کردن»، «اجازه دادن»، «کمک کردن»، «زیان رساندن»، «یاری رساندن»، «پناه دادن»، حرف اضافه «از» مانند «حمایت کردن»، «چشم‌پوشی کردن»، «دلجویی کردن»، «انتقام گرفتن»، «مانعت کردن»، حرف اضافه «با» مانند «همراهی کردن»، «همدردی کردن». به مثال‌های زیر توجه کنید:

Моя мама испекла нам торт. (۲۴) پختن: مادرم برای ما کیک بخت.

Это вещество вредит человеку. (۲۵) آسیب رساندن: این مواد به انسان آسیب می‌رساند.

۴. ۴. حالت به‌ای با حرف اضافه

مفعول غیرمستقیم در زبان روسی می‌تواند با دو حرف اضافه ظاهر شود یعنی حرف اضافه «К» (معادل حرف اضافه «به»، «با») و حرف اضافه «По» (معادل حرف اضافه «برای»). مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به زبان روسی در حالت به‌ای با حرف اضافه «К» در چهار موارد زیر

بیان می‌شد. شایان یادآوری است که در این موارد مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی محرک است و با حرف اضافه «به» و گاه «با» ظاهر می‌گردد:

۱- فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم منعکس عادت فاعل جمله به چیزی یا کسی است مانند «عادت داشتن»، «عادت کردن»، «عادت دادن»، «خود را عادت دادن»، «عادت پیدا کردن»، «معتاد کردن»، «معتاد شدن»، «مأنوس شدن»، «انس گرفتن».

۲- فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم سازگاری با چیزی یا کسی را توسط فاعل منعکس می‌کند از قبیل «خود را تطبیق دادن/ کردن»، «سازگار شدن»، «وفق دادن»، «خو گرفتن»، «دم‌خور شدن».

۳- فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم نمایش چیزی است که فاعل جمله به آن اجبار می‌شود چون «وا داشتن»، «وادار کردن»، «مجبور کردن»، «متمایل کردن».

۴- فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم علاقه و یا از دست دادن علاقه (دل سرد شدن) فاعل نسبت به چیزی یا کسی را منعکس می‌کند، مثلاً «علاقه داشتن»، «علاقه‌مند بودن»، «علاقه نشان دادن»، «علاقه پیدا کردن». به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۲۶) Еадат دادن: کودکان خود را به ورزش Приучайте свои детей к спорту.

عادت بدهید.

(۲۷) خو گرفتن: آیا شما با (به) شرایط جدید Адаптировались ли вы к новым условиям?

خو گرفتید؟

(۲۸) علاقه نشان دادن: او به نقاشی علاقه نشان Он проявляет интерес к живописи.

می‌دهد.

گاه مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به زبان روسی در حالت به‌ای با حرف اضافه «по» بیان می‌شد اگر:

۱- مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی محرک است با فعل‌هایی چون «دل‌تنگ بودن/شدن»، «دل‌تنگی داشتن»، «حسرت خوردن»، «غم خوردن»، «غصه خوردن». برای مثال:

(۲۹) **دل تنگ شدن:** دلتم برای وطنم تنگ شده است.
Я соскучился по своей родине.

(۳۰) **حسرت خوردن:** او برای آن روزها حسرت می خورد.
Он тоскует по тем дням.

۲- مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی هدف^۱ است و با فعل‌هایی چون «زدن»، «وارد آوردن»، «ضرر رساندن»، «زیان رساندن»، «آتش گشودن» به کار می‌رود. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۳۱) **زدن:** او به میز زد و رفت بیرون.
Он ударил по столу и вышел.

(۳۲) **زیان رساندن:** تحریمات به منافع شرکت‌مان زیان رساند.
Санкции ударили по интересам нашей компании.

(۳۳) **آتش گشودن:** ما به نیروهای دشمن آتش گشودیم.
Мы открыли огонь по войскам противника.

۴. ۵. حالت اضافی بدون حرف اضافه

مفعول‌های غیرمستقیم زبان فارسی می‌توانند به زبان روسی در حالت اضافی بدون حرف اضافه در دو مورد زیر بیان شوند:

۱- موردی که مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی محرک است و از زمره متمم فعل‌های زیر به شمار می‌آید «ترسیدن»، «اجتناب کردن»، «گریزان شدن»، «بیم داشتن»، «احتیاط کردن»، «خجالت کشیدن». در زبان فارسی مفعول غیرمستقیم با این نقش معنایی معمولاً با حرف اضافه «از» به کار می‌رود. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۳۴) **ترسیدن:** من از فقر می‌ترسم.
Я боюсь бедности.

(۳۵) **بیم داشتن:** این شرکت از تحریمات جدید بیم دارد.
Эта компания опасается новых санкций.

(۳۶) **خجالت کشیدن:** او از ظاهر خود خجالت می‌کشد.
Он стыдится своей внешности.

1. goal

۲- موردی که مفعول غیرمستقیم دارای نقش معنایی هدف است و با فعل‌های زیر به کار می‌رود «دست یافتن»، «رسیدن»، «دست زدن»، «اشاره کردن»، «پیروی کردن»، «دوری کردن». برای مثال:

(۳۷) دست یافتن: او به موفقیت دست یافت. Он добился успеха.

(۳۸) اشاره کردن: نمی‌توانم به این موضوع اشاره نکنم. Я не могу не коснуться этой темы.

۶.۴. حالت اضافی با حرف اضافه

مفعول غیرمستقیم در زبان روسی می‌تواند در حالت اضافی با حرف‌های اضافه «от» و «у» (که هر دو معادل حرف اضافه «از» است) قرار بگیرد. بیان مفعول غیرمستقیم زبان فارسی موقع ترجمه به زبان روسی در حالت اضافی همراه با حرف اضافه «от» در دو مورد زیر مشاهده می‌شود:

۱- موردی که حرف اضافه «от» نشانه خلاص کردن، دست برداشتن از مفعول است که متمم فعل‌هایی چون «چشم‌پوشی کردن»، «منصرف شدن»، «سرباز زدن»، «دست برداشتن»، «برگشتن»، «گذشتن»، «پرهیز کردن»، «نجات یافتن» است. مفعول غیرمستقیم در این مورد دارای نقش معنایی موضوع است. برای مثال:

(۳۹) برگشتن: آنها از هدف خود بر نمی‌گردند. Они не откажутся от своей цели.

(۴۰) پرهیز کردن: من از خوردن شیرینی پرهیز می‌کنم. Я воздерживаюсь от употребления сладкого.

موردی که حرف اضافه «от» اشاره به منبع اطلاعات است، مانند مفعول غیرمستقیم فعل‌هایی چون «منتظر بودن/داشتن»، «شنیدن»، «خبر گرفتن»، «دریافت کردن»، «گرفتن». به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۴۱) شنیدن: من این را از پدرم شنیدم. Я это услышал от своего отца.

(۴۲) دریافت کردن: ما از او نامه دریافت کردیم. Мы получили письмо от неё.

۲- موردی که مفعول غیرمستقیم که در زبان روسی در حالت اضافی و با حرف اضافه «У» ظاهر می‌شود دارای نقش معنایی منبع است و با فعل‌هایی چون «خواستن»، «پرسیدن»، «اجازه گرفتن»، «خواهش کردن» به کار می‌رود. برای مثال:

(۴۳) خواستن: من از او یک لیوان آب خواستم. Я попросил у него стакан воды.

(۴۴) پرسیدن: او از ما آدرس را پرسید. Он спросил у нас адрес.

۴.۷. حالت وسیله‌ای (ابزاری، بایی) بدون حرف اضافه

دبیرمقدم (۱۳۹۵) این حالت تحت عنوان «حالت وسیله‌ای» را می‌داند و می‌گوید که نقش وسیله و ابزار را در عمل یا وضعیتی که فعل بیان می‌کند به عهده دارد. در زبان روسی اسم می‌تواند در حالت وسیله‌ای به همراه حرف اضافه یا بدون آن در جمله در نقش مفعول غیرمستقیم به کار برود. این نوع حالت دارای زیاد نقش‌های معنایی است، اما اصلی‌ترین نقش آن ابزار است یعنی چیزی که برای انجام دادن عمل مورد استفاده قرار می‌گیرد. در زبان فارسی فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم‌شان ابزار است فعل‌هایی از قبیل «بریدن»، «قطع کردن»، «رنگ کردن»، «دوختن»، «زدن»، «تزیین کردن»، «کشتن»، «نقاشی کردن»، «نوشتن»، «پاک کردن»، «تمیز کردن» که دارای ساخت ظرفیتی زیر هستند: <فاعل + مفعول مستقیم (را) + مفعول غیرمستقیم بایی> و به زبان روسی به ساخت ظرفیتی زیر است: <فاعل (nom) + مفعول مستقیم (acc) + مفعول غیرمستقیم (inst)> بیان می‌شود. برای مثال:

(۴۵) بریدن: می‌خواهی این طناب را با چاقو
Ты хочешь перерезать эту веревку ножом?
بری؟

(۴۶) تزیین کردن: قبل از جشن کریسمس خانه
Перед Рождеством мы украсили свой дом цветами.
خود را با گل تزیین کردیم.

پجینی^۱ (۲۰۱۲) اشاره می‌کند که در زبان روسی نقش معنی ابزار یا وسیله از نقش‌های اصلی این حالت به شمار می‌آید بلکه دو نقش دیگر نیز توسط این حالت می‌تواند بیان شوند. نیاز به یادآوری است که حرف اضافه مفعول غیرمستقیم در این نقش در زبان فارسی می‌تواند «از»،

«به»، «بر»، «با» باشد، اما زمان ترجمه به زبان روسی بدون حرف اضافه و در حالت وسیله‌ای بیان شود:

۱- مفعول غیرمستقیم که نقش معنایی موضوع را بر عهده دارد و متمم فعلی که عمل دارایی^۱ مانند «برخوردار بودن»، «در اختیار داشتن»، «مسلط بودن»، «احاطه داشتن» بیان می‌کند، است. برای مثال:

(۴۷) Этот спортсмен обладает высоким моральным духом. برخوردار بودن: این ورزشکار از روحیه قوی برخوردار است.

(۴۸) Я владею персидским языком. مسلط بودن: من بر زبان فارسی مسلط هستم.

۲- مفعول غیرمستقیم که نقش محرک را ایفا می‌کند و با فعل‌های زیر به کار می‌رود «لذت بردن»، «قانع شدن/ بودن»، «راضی شدن/ بودن»، «خشنود شدن»، «اکتفا کردن»، «علاقه داشتن»، «علاقه‌مند بودن»، «شوق داشتن»، «عشق ورزیدن»، «دل باختن»، «خرسند شدن»، «متعجب کردن»، «متحیر ساختن»، «سرگرم کردن/ شدن»، «به شگفت آوردن»، «خوشحال کردن»، «شرمند کردن»، «دست‌پاچه کردن»، «خسته کردن»، «مفتون کردن»، «شیفته کردن»، «به وجود آوردن». برای مثال:

(۴۹) Мы все остались довольны этим решением. خشنود شدن: همه‌مان از این تصمیم خشنود شدیم.

(۵۰) С юных лет он забавлялся стрельбой. سرگرم شدن: او از نوجوانی با تیراندازی سرگرم می‌شد.

۴. ۸. حالت وسیله‌ای با حرف اضافه

مفعول غیرمستقیم زبان فارسی زمانی ترجمه به زبان روسی می‌تواند نیز در حالت وسیله‌ای با حرف اضافه بیان شود. حرف اضافه «за» (معادل حرف اضافه «از») و «с» (معادل حرف اضافه «با») رایج‌ترین حرف‌های اضافه که مفعول غیرمستقیم در حالت وسیله‌ای با آن ظاهر می‌شود.

1. possessive

مفعول غیرمستقیم زبان فارسی در حالت وسیله‌ای با حرف اضافه «за» بیان می‌شود زمانی که متمم فعل‌هایی از قبیل «مواظبت کردن»، «مراقبت کردن»، «پرستاری کردن»، «پذیرایی کردن» است و نقش معنایی بهره‌ور را ایفا می‌کند. برای مثال:

(۵۱) مواظبت کردن: مادرم از باغمان مواظبت می‌کند.
 Моя мама следит за нашим садом.

(۵۲) مراقبت کردن: من از بچگی از خواهر کوچکم مراقب می‌کردم.
 Я с детства ухаживала за своей сестрой.

مفعول غیرمستقیم زبان فارسی که در زبان روسی در حالت وسیله‌ای با حرف اضافه «с» بیان می‌شود و دارای نقش معنایی مشارک/مخاطب^۱ است یعنی کسانی که با کنشگر عملی انجام می‌دهد. مفعول غیرمستقیم با نقش معنایی مشارک/مخاطب متمم فعل‌هایی چون «صحبت کردن»، «موافق بودن»، «دوست بودن»، «مخالف بودن»، «ملاقات کردن»، «روبه‌رو شدن» و غیره محسوب می‌شود. دونایوا^۲ و کوپوسوف^۳ (۲۰۱۰) در مقاله خود تحت عنوان «پویایی‌های طبقه‌بندی حالت دستوری در زبان روسی»^۴ اشاره می‌کنند که این نوع مفعول غیرمستقیم معنی فاعلی^۵ را دارد که همراه با آن عملی انجام می‌شود. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۵۳) موافق بودن: من با شما موافق نیستم.
 Я не согласен с вами.

(۵۴) روبه‌رو شدن: ما با مشکلات روبه‌رو شدیم.
 Мы встретились с трудностями.

1. partner
 2. Dunaeva
 3. Kuposov
 4. *The dynamics of case classification in Russian*
 5. subjective

۴.۹. حالت حرف اضافه‌ای

همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، مفعول غیرمستقیم که در حالت حرف اضافه‌ای قرار می‌گیرد، عمدتاً، با حرف اضافه ظاهر می‌شود. حرف اضافه که با گروه اسمی مفعول غیرمستقیم را تشکیل می‌دهد و در حالت حرف اضافه‌ای قرار می‌گیرد «O» (و گزینه‌های آن «OB»، «OBO») است. در این صورت مفعول غیرمستقیم دارای دو نقش معنایی است: ۱- موضوع یا محتوای پیام که ما در بالا به آن اشاره کردیم، مفعول غیرمستقیم با این نقش معنایی با فعل‌های فعالیت ذهنی و گفتاری از قبیل «خواندن»، «تعریف کردن»، «فکر کردن»، «شنیدن»، «پرسیدن»، «خبر داشتن» به کار می‌رود (به مثال‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۰ مراجعه کنید). یادآوری می‌کنیم که مفعول غیرمستقیم با حرف اضافه «O» در حالت حرف اضافه‌ای مترادف مفعول غیرمستقیم «pro» در حالت مفعولی به شمار می‌آید و تنها فرق آنها سبک گفتاری یا نوشتاری است. ۲- نقش معنایی بهره‌ور است و این نوع مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی از قبیل «مراقبت کردن»، «مواظبت کردن»، «دلسوزی کردن» است. برای مثال:

(۵۵) مراقبت کردن: من از بچه‌ام مراقبت می‌کنم. Я забочусь о своем ребенке.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

مفعول غیرمستقیم یکی از متمم‌های فعل محسوب می‌شود و از این‌رو در ساخت ظرفیتی آن ذخیره می‌شود. در زبان فارسی مفعول غیرمستقیم، الزاماً، گروه حرف اضافه‌ای است و به همین علت رابطه میان فعل و مفعول غیرمستقیم حاکمیت توسط حرف اضافه است. در زبان روسی مفعول غیرمستقیم، الزاماً، گروه حرف اضافه‌ای نیست، بلکه گروه اسمی بدون حرف اضافه نیز می‌تواند مفعول غیرمستقیم به شمار بیاید و حاکمیت فعل بر آن از دو نوع است: یا توسط حرف اضافه (با شرطی که مفعول غیرمستقیم دارای حرف اضافه است) و یا توسط حالت دستوری (اگر مفعول غیرمستقیم عدم حرف اضافه است). یکی از ویژگی خاص مفعول غیرمستقیم این است که آن دارای نقش‌های معنایی متفاوت است. در زبان روسی برای هر نقش معنایی می‌توان حالت دستوری خاص اختصاص داد؛ البته، این یک گرایش کلی است.

هدف مقاله حاضر بررسی این نکته بود که کدام مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به وسیله کدام روش در زبان روسی بیان می‌شود که در ذیل به صورت مختصر به نتایج پرداخته می‌شود:

۱- مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به وسیله روش‌های زیر به زبان روسی می‌تواند بیان شود:

۱- حالت مفعولی بدون حرف اضافه که در این صورت مفعول غیرمستقیم زبان فارسی به زبان روسی در نقش مفعول مستقیم قرار می‌گیرد و فعل آن از زمره فعل گذرا به شمار می‌آید.

۲- حالت مفعولی با حرف اضافه «На»، «В» و «Про». ۳- حالت به‌ای بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «К» و «По». ۴- حالت اضافی بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «от» و «y». ۵- حالت وسیله‌ای بدون حرف اضافه و یا با حرف‌های اضافه «за» و «с».

۶- حالت حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «о». لازم به یادآوری است که نوع حرف اضافه مفعول غیرمستقیم زبان فارسی بر روش بیان آن و یا نوع حرف اضافه در زبان فارسی عمدتاً تأثیری ندارد.

۲- نتیجه‌گیری پژوهش آن است که مفعول غیرمستقیم زبان فارسی دارای ۱۰ نقش معنایی زیر است: ۱- پذیرنده، ۲- بهره‌ور، ۳- زیان‌دیده، ۴- محرک، ۵- نتیجه، ۶- منبع، ۷- موضوع، ۸- هدف، ۹- وسیله و ۱۰- مشارک/ مخاطب. هرکدام از مفعول غیرمستقیم که دارای یکی از این نقش‌های معنایی است، وابسته به معنی فعل خود می‌تواند به وسیله یک یا تعدادی از روش‌های فوق به زبان روسی بیان شود:

• پذیرنده: مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با این نقش معنایی به دو روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت مفعولی با حرف اضافه «На»: اگر مفعول غیرمستقیم منعکس عمل نفوذ یا تأثیر است و متمم فعل‌هایی از قبیل «تأثیر داشتن» و «نفوذ داشتن» به شمار می‌آید. ۲- حالت به‌ای بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی که عمل انتقال را منعکس می‌کنند از قبیل «دادن»، «پس دادن»، «بازگرداندن»، «سپردن»، «هدیه کردن»، «رساندن»، «جبران کردن»، «قرض دادن»، «اجاره دادن»، «واگذار کردن»، «فروختن» است.

- **بهره‌ور:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با این نقش معنایی به چهار روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت مفعولی با حرف اضافه «Ha»: اگر به مفعول غیرمستقیم امید، اعتماد، پشتیبانی اعلام می‌شود و فعل‌هایی که این نوع مفعول غیرمستقیم را طلب می‌کنند عبارت‌اند از «اعتماد داشتن/کردن»، «امید داشتن»، «ایمان داشتن»، «امیدوار بودن»، «توقع داشتن». ۲- حالت به‌ای بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌های زیر به شمار می‌آید «دوختن»، «همدردی کردن»، «دلسوزی کردن»، «درست کردن»، «کمک کردن»، «یاری‌دادن»، «یاری‌رساندن». ۳- حالت وسیله‌ای با حرف اضافه «Ba»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی از قبیل «مواظبت کردن»، «مراقبت کردن»، «پرستاری کردن»، «پذیرایی کردن» است. ۴- حالت حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «O»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی از قبیل «مراقبت کردن»، «مواظبت کردن»، «دلسوزی کردن» محسوب می‌شود.
- **زیان‌دیده:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با این نقش معنایی به دو روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت مفعولی با حرف اضافه «Ha»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی به شمار می‌آید که احساسات منفی به آن متجلی می‌کنند مانند فعل‌های «رنجیدن»، «حرص گرفتن»، «تشر زدن»، «عصبانی شدن». ۲- حالت به‌ای بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی است از قبیل «انتقام گرفتن» و «زیان رساندن».
- **محرک:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با نقش معنایی محرک با مقایسه با مفعول غیرمستقیم که دارای نقش‌های معنایی دیگر است، از بیشترین تعداد روش‌های نحوی که به وسیله آن می‌تواند به زبان روسی بیان شود، برخوردار است و می‌تواند به شش روش زیر وابسته به معنی فعل خود ترجمه شود: ۱- حالت مفعولی با حرف اضافه «Ha»: اگر مفعول غیرمستقیم از زمره متمم فعل‌هایی به شمار می‌آید که عمل ادراک بصیری و توجه/عدم توجه را بیان می‌کنند مانند «نگاه کردن»،

«نگریستن»، «توجه کردن/داشتن»، «اعتناء کردن»، «چشم‌پوشی کردن». ۲- حالت مفعولی با حرف اضافه «B»: مفعول غیرمستقیم زبان فارسی که با این روش به زبان روسی ترجمه می‌شود دارای کاربرد بسیار کم است و با فعل‌های معدود به کار می‌رود، برای مثال اگر متمم فعل «اعتقاد داشتن» است. ۳- حالت به‌ای با حرف اضافه «K»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی یکی از چهار گروه زیر به شمار می‌آید: الف) فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم آن منعکس عادت فاعل جمله به چیزی یا کسی است مانند «عادت داشتن»، «عادت کردن»، «عادت دادن»، «خود را عادت دادن»، «عادت پیدا کردن»، «معتاد کردن»، «معتاد شدن»، «مانوس شدن»، «انس گرفتن»؛ ب) فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم سازگاری با چیزی یا کسی را توسط فاعل منعکس می‌کند از قبیل «خود را تطبیق دادن/کردن»، «خود را همساز کردن»، «سازگار شدن»، «وفق دادن»، «خو گرفتن»؛ پ) فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم نمایش چیزی است که فاعل جمله به آن اجبار می‌شود چون «وا داشتن»، «وادار کردن»، «مجبور کردن»، «تمایل کردن»؛ ت) فعل‌هایی که مفعول غیرمستقیم علاقه و یا از دست دادن علاقه (دل سرد شدن) فاعل نسبت به چیزی یا کسی را منعکس می‌کند، مثلاً «علاقه داشتن»، «علاقه‌مند بودن»، «علاقه‌نشان دادن»، «علاقه پیدا کردن». ۴- حالت به‌ای با حرف اضافه «ΠΟ»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی چون «دل‌تنگ بودن/شدن»، «دل‌تنگی داشتن»، «حسرت خوردن»، «غم خوردن»، «غصه خوردن» است. ۵- حالت اضافی بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم از زمره متمم فعل‌های زیر به شمار می‌آید «ترسیدن»، «اجتناب کردن»، «گریزان شدن»، «بیم داشتن»، «احتیاط کردن»، «خجالت کشیدن». ۶- حالت وسیله‌ای (ابزاری، بایی) بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌های زیر است «لذت بردن»، «قانع شدن/بودن»، «راضی شدن/بودن»، «خشنود شدن»، «اکتفا کردن»، «علاقه داشتن»، «علاقه‌مند بودن»، «شوق داشتن»، «عشق ورزیدن»، «دل باختن»، «خرسند شدن»، «متعجب کردن»، «متحیر ساختن»، «سرگرم کردن»، «سرگرم شدن»، «به شگفت آوردن»، «خوشحال

کردن»، «شرمنده کردن»، «دست‌پاچه کردن»، «خسته کردن»، «مفتون کردن»، «شیفته کردن»، «به وجود آوردن».

• **نتیجه:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با نقش معنایی نتیجه در حالت مفعولی با حرف اضافه «B» بیان می‌شود. این روش دارای کاربرد بسیار کم است و با فعل‌های معدود به کار می‌رود، برای مثال اگر متمم فعل «تبدیل شدن» است.

• **منبع:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با این نقش معنایی به دو روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت اضافی با حرف اضافه «OT»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی چون «منتظر بودن/داشتن»، «شنیدن»، «خبر گرفتن»، «دریافت کردن»، «گرفتن» به شمار می‌آید. ۲- حالت اضافی با حرف اضافه «Y»: اگر مفعول غیرمستقیم با فعل‌هایی چون «خواستن»، «پرسیدن»، «اجازه گرفتن»، «خواهش کردن» به کار می‌رود.

• **موضوع:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با این نقش معنایی به چهار روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت مفعولی با حرف اضافه «Иро»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی است که دارای معنی فعالیت ذهنی و گفتاری است از قبیل «گفتن»، «خواندن»، «تعریف کردن»، «فکر کردن»، «شنیدن»، «پرسیدن»، «خبر داشتن»، «نوشتن»، «آواز خواندن»، «فراموش کردن». ۲- حالت اضافی با حرف اضافه «OT»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی محسوب می‌شود که نشانه خلاص کردن، دست برداشتن از مفعول بیان می‌کنند چون «چشم‌پوشی کردن»، «منصرف شدن»، «سرباز زدن»، «دست برداشتن»، «برگشتن»، «گذشتن»، «پرهیز کردن»، «نجات یافتن». ۳- حالت وسیله‌ای (ابزاری، بایی) بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی است که عمل دارایی مانند «برخوردار بودن»، «در اختیار داشتن»، «مسلط بودن»، «احاطه داشتن» بیان می‌کنند. ۴- حالت حرف اضافه‌ای با حرف اضافه «O»: اگر مفعول غیرمستقیم فعل‌های فعالیت ذهنی و

گفتاری از قبیل «خواندن»، «تعریف کردن»، «فکر کردن»، «شنیدن»، «پرسیدن»، «خبر داشتن» است.

● **هدف:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با نقش معنایی هدف به دو روش زیر به زبان روسی بیان می‌شود: ۱- حالت به‌ای با حرف اضافه «*Пло*»: اگر مفعول غیرمستقیم متمم فعل‌هایی چون «زدن»، «وارد آوردن»، «ضرر رساندن»، «آتش گشودن» محسوب می‌شود. ۲- حالت اضافی بدون حرف اضافه: اگر مفعول غیرمستقیم با فعل‌های زیر به کار می‌رود «دست یافتن»، «رسیدن»، «دست زدن»، «اشاره کردن»، «پیروی کردن»، «دوری کردن».

● **وسيله:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با نقش معنایی وسیله تنها به یک روش به زبان روسی بیان می‌شود یعنی در حالت وسیله‌ای (ابزاری، بایی) بدون حرف اضافه و در این صورت متمم فعل‌هایی از قبیل «بریدن»، «قطع کردن»، «رنگ کردن»، «دوختن»، «زدن»، «تزیین کردن»، «کشتن»، «نقاشی کردن»، «نوشتن»، «پاک کردن»، «تمیز کردن» به شمار می‌آید.

● **مشارک / مخاطب:** مفعول غیرمستقیم زبان فارسی با نقش معنایی مشارک / مخاطب تنها به یک روش به زبان روسی بیان می‌شود یعنی در حالت وسیله‌ای با حرف اضافه «*С*» و در این صورت متمم فعل‌هایی چون «صحبت کردن»، «موافق بودن»، «دوست بودن»، «مخالف بودن»، «ملاقات کردن»، «روبه‌رو شدن» و غیره محسوب می‌شود.

۳- با مقایسه ساختار و رفتار نحوی ۱۰ نقش معنایی مفعول غیرمستقیم در زبان فارسی و زبان روسی به این نتیجه می‌رسیم که متفاوت بودن روش‌های بیان مفعول غیرمستقیم از زبان فارسی به زبان روسی به این دلیل است که زبان فارسی از ردهٔ زبان‌های «*SOV*» به شمار می‌آید و از آنجایی که گرایش به زبان تحلیلی دارد، فاقد مقولهٔ «حالت دستوری» است. زبان روسی از ردهٔ زبان‌های «*SOV*» است و از نوع زبان‌های تصریفی محسوب می‌شود و بدین

دلیل مفعول غیرمستقیم وابسته به نقش معنایی آن نه تنها با کمک حرف‌های اضافه بلکه نیز با کمک «حالت دستوری» بیان می‌شود.

کتاب‌نامه

- دبیرمقدم، م. (۱۳۹۵). *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستوری زایشی*. انتشارات سمت.
- طیب‌زاده، ا. (۱۳۸۵). *ظرفیت فعل و ساخت‌های بنیادین جمله در فارسی امروز، پژوهشی بر اساس نظریه دستور وابستگی*. نشر مرکز.
- طیب‌زاده، ا. (۱۳۹۱). *دستور زبان فارسی بر اساس نظریه‌ی گروه‌های خودگردان در دستور وابستگی*. نشر مرکز.
- غلامعلی زاده، خ. (۱۳۹۰). *ساخت زبان فارسی*. انتشارات احیا کتاب.
- واسکانیان، گ. (۱۳۸۲). *فرهنگ فارسی به روسی*. انتشارات کوهسار.
- وحیدیان کامیار، ت.، و عمرانی، غ. (۱۳۹۵). *دستور زبان فارسی (۱)*. انتشارات سمت.
- Дунаева В.В., Копосов. Д.Р. (2010). Динамика падежной классификации в русском языке. *Альманах современной науки и образования*, № 12(43), 205-208.
- Dunaeva, V., & Kuposov, D. (2010). Dynamics of case classification in Russian. *Almanac of modern science and education*, 12(43), 205 – 208.
- Jacobson, R. (1985). *To the subject of the general doctrine of the grammatical case. The general meaning of the Russian case. Jacobson R. O. Selected works*. Progress Press.
- Klobukov, E. (1986). *Semantics of case forms in modern Russian literary language (Introduction to the methodology of positional analysis)*. Moscow State University Press.
- Kustova, G. (2012). Dative case. *Materials for the project of corpus description of Russian grammar*. <http://rusgram.ru>
- Pecheniy, A. (2012). Instrumental case. *Materials for the project of corpus description of Russian grammar*. <http://rusgram.ru>
- Popova, Z. D. (1970). To the subject of the theory of case meaning. *Linguistic Issues*, 4, 92-101.
- Rosental, D., Golub, I., & Telenkova, M. (2005). *Modern Russian language (7th ed.)*. Iris-Press.
- Rubinich, Yu. (Ed.). (1985). *Persian-Russian dictionary (3rd ed.)*. Russian Language.
- Testelec, Ya. (2001). *Introduction to general syntax*. RGGY.

- Voskanyan, G. (2002). *Farhâng farsi be rusi* [Persian-to-Russian dictionary]. Kuhsar.
- Клобуков Е. В. (1986). *Семантика падежных форм в современном русском литературном языке. (Введение в методикку позиционного анализа)*. МГУ.
- Кустова Г.И. (2012). Дательный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*.
- Печеный А.П. (2012). Творительный падеж. *Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики*. <http://rusgram.ru>
- Попова З.Д. (1970). К теории падежного значения. Москва: Вопросы языкознания (4), 92-101
- Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. (2005). *Современный русский язык* (7-е изд). Айрис-пресс.
- Рубинчик Ю.А. (под ред.).(1985). Персидско-русский словарь. В двух томах. (3-е издание). Русский язык.
- Русакова М.В. (2006). К проблеме значения и функции русского падежа: стратегии падежного оформления в русском языке. *Вестник Санкт-Петербургского университета, 1(9). Филология. Востоковедение. Журналистика*.
- Тестелец Я. Г. (2001). *Введение в обий синтаксис*. РГГУ.
- Якобсон Р.О. (1985). *К общему учению о падеже. Общее значение русского падежа*. Якобсон Р.О. *Избранные работы*. Прогресс Пресс.

درباره نویسندگان

رضامراد صحرائی استاد زبان‌شناسی در دانشگاه علامه طباطبائی است. حوزه‌های پژوهشی ایشان شامل آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان، رویکردهای طراحی برنامه‌دستی و تهیه و تدوین مواد آموزشی است.

کریستینا بویاکویچ دانشجوی دکترای تخصصی زبان‌شناسی همگانی در دانشگاه علامه طباطبائی است. حوزه‌های پژوهشی مورد علاقه ایشان زبان‌شناسی مقابله‌ای (زبان روسی و زبان فارسی) و نحو و آموزش زبان فارسی به روسی‌زبانان است.